

УДК 34: 37.03

ВЗАЄМОЗВ'ЯЗОК ПРАВОВОГО ТА ІНШИХ ВИДІВ ВИХОВАННЯ *Совгіра Світлана Василівна*

Анотація. У статті висвітлено взаємозв'язок правового виховання із іншими виховними напрямками (патріотичним, громадянським, трудовим, естетичним, економічним тощо). Доведено, що правове виховання молоді здійснюється в нерозривному зв'язку з іншими аспектами виховної діяльності та в тісному зв'язку з економічним, політичним і соціальним устроєм суспільства. Його не можна відокремлювати від загального виховного процесу, як неможливо окремо виховувати в людині почуття поваги до законності, моральні та естетичні якості, гуманізм і патріотизм в процесі формування світогляду. Встановлено, що забезпечення єдності морального, трудового, естетичного та фізичного, екологічного, правового та інших аспектів виховання є важливою умовою системного підходу до виховання і, як результат, забезпечення його результативності. Розкрито, що інші види виховної роботи (політичне, трудове, моральне, патріотичне, інтернаціональне та інші види виховання) школярів потрібно проводити в тісному поєднанні з правовим вихованням.

Ключові слова: виховання, правове виховання, виховна діяльність, виховні напрями, система виховання

ВЗАИМОСВЯЗЬ ПРАВОВОГО И ДРУГИХ ВИДОВ ВОСПИТАНИЯ *Совгира Светлана Васильевна*

Аннотация. В статье освещена взаимосвязь правового воспитания с другими воспитательными направлениям (патриотическим, гражданским, трудовым, эстетическим, экономическим и т.д.). Доказано, что правовое воспитание молодежи осуществляется в неразрывной связи с другими аспектами воспитательной деятельности и в тесной связи с экономическим, политическим и социальным устройством общества. Его нельзя отделять от общего воспитательного процесса, как невозможно отдельно воспитывать в человеке чувство уважения к законности, моральные и эстетические качества, гуманизм и патриотизм в процессе формирования мировоззрения. Установлено, что обеспечение единства нравственного, трудового, эстетического, физического, экологического, правового и других аспектов воспитания является важным условием системного подхода к воспитанию и, как результат, обеспечение его результативности. Раскрыто, что другие виды воспитательной работы (политическое, трудовое, нравственное, патриотическое, интернациональное и другие виды воспитания) школьников нужно проводить в тесном сочетании с правовым воспитанием.

Ключевые слова: воспитание, правовое воспитание, воспитательная деятельность, воспитательные направления, система воспитания

RELATIONSHIP OF LEGAL AND OTHER TYPES OF EDUCATION *Sovgira Svetlana*

Resume. The article deals with the relationship of legal education with other educational areas (patriotic, civil, labor, aesthetic, economic, etc.). It is proved that the legal education of youth is in close connection with other aspects of educational activities and closely related to the economic, political and social orders of society. It can not be separated from the overall educational process, it is impossible to separate cultivate human sense of respect for the law, moral and aesthetic qualities, humanism and patriotism in the formation of outlook. Established that ensure unity of moral, labor, aesthetic and physical, environmental, legal and

other aspects of education is essential for a systematic approach to education and, as a result, to ensure its effectiveness. Revealed that other types of educational work (political, labor, moral, patriotic, international and other education) students should be conducted in close conjunction with legal education.

Keywords: education, legal education, educational activities, educational ways, educational system

Постановка проблеми. Сучасна соціально-економічна ситуація в Україні характеризується новими вимогами до підготовки майбутнього вчителя. Сьогодні для прогресу суспільства потрібні ініціативні, компетентні, відповідальні громадяни, здатні активно, на законних підставах діяти на благо всього суспільства. Найважливішими якостями громадянина правової держави є дисциплінованість, повага до законів, прав і свобод кожної людини, правомірна поведінка, активна громадянська позиція, здатність до соціальної активності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. На думку провідних фахівців (П. Баранова, А. Венгерова, В. Головченко, Г. Голубевої, Н. Гранат, В. Казімірчука, В. Каптарь, С. Коновченко, М. Матузова, А. Міцкевича, О. Певцова, Є. Прохорова, І. Рябко, А. Сіротіна та ін., інтегративною особистісною якістю людини сучасного суспільства є права культура, яка формується у процесі правового виховання.

Метою статті є розкриття взаємозв'язку між правовим та іншими видами виховання як ефективної системи формування гармонійної особистості.

Виклад основного матеріалу. Державна програма правової освіти населення гарантує кожному право на правове виховання, поєднуючи його із загальною середньою і професійною освітою, естетичним, економічним, політичним вихованням. У цьому нормативному акті передбачено завдання про обов'язкове правове виховання, починаючи з дошкільного віку [4].

Правове виховання молоді, і особливо школярів, яке здійснюється в нерозривному зв'язку з іншими аспектами виховної діяльності, є одним з основних напрямів виховної роботи, тому його слід вести не ізольовано від розвитку соціальних умов, а в тісному зв'язку з економічним, політичним і соціальним устроєм суспільства, з конкретними етапами його розвитку [3, с.13].

Забезпечення єдності морального, трудового, естетичного та фізичного, екологічного, правового та інших аспектів виховання – важлива умова системного підходу до виховання і, як результат, забезпечення його результативності. Аналізуючи цілісний підхід до особистості та системний підхід до її виховання, ми маємо на увазі таку організацію життєдіяльності школярів, при якій з урахуванням можливостей загальноосвітнього закладу, сім'ї, суспільства, індивідуальних особливостей і відмінностей учнів розвиваються всі сторони особистості, вся сукупність її здібностей. А це, як зазначає Е. Рассолова, стає можливим за умови, якщо педагогічний процес буде такою цілісністю, в якій в узгодженій взаємодії перебували б усі напрями виховання – правове, моральне, трудове, розумове, екологічне, естетичне, фізичне та ін. [5, с. 40].

Це означає, що виховання правосвідомості – це комплексний процес, який включає в себе і моральні, і політичні, і економічні аспекти впливу, бо поведінка в суспільстві регулюється різними соціальними нормативами, насамперед моральними і правовими (разом з тим ми вважаємо, що моральне виховання є фундаментом правового виховання). Люди оцінюють право і правові явища з точки зору моральних категорій добра і зла, справедливості і несправедливості, совісті, честі та ін. На думку Ш. Хамроева, без цього фундаменту правове виховання буде зведено до правової освіти та призведе до формального розуміння права [7, с. 41].

Звідси, роботу з правового виховання шкільної молоді не можна розглядати ізольовано від комплексу виховної роботи. Прагнучи відобразити системний характер виховання, В. Стреляєва виділяє взаємозв'язок напрямів та аспектів виховання: ідейно-політичне (як відображення світоглядної сторони), моральне (як стрижень всієї системи виховання), трудове (як відображення діяльнісної-поведінкової сторони особистості), економічне, екологічне, естетичне, правове, фізичне виховання як відображення його граней, форм суспільної свідомості в особистісному контексті [6, с. 36].

Правове виховання здійснюється в комплексі з іншими видами виховання, в тому числі і з моральним, і багато в чому вони збігаються. При цьому правове і моральне виховання - відносно незалежні напрями виховної роботи.

Будучи основою всіх форм виховання, моральність, не існує сама по собі. Зв'язок правового і морального виховання виражається у взаємодії виховних впливів, спрямованих на вироблення навичок, відносин між людьми, стійких переконань і потреб надходити відповідно до норм права і моральності [7, с. 104].

Моральне становлення людини також є одним з напрямів виховної діяльності. У всій системі комплексного впливу на особистість і групу людей моральне і правове виховання тісно переплітаються один з одним у багатьох позиціях. Це обумовлено, насамперед, тим, що моральне виховання створює основу для формування правового виховання й тим, що повага до права і закону неможливо без моральної свідомості і моральних почуттів. Почуття громадського обов'язку – першооснова взаємного зв'язку і взаємної обумовленості морального та правового виховання. Правове виховання здійснюється тільки на основі морального виховання шляхом формування стійких моральних почуттів, переконань особистості. Моральне виховання більш широке соціальне явище, бо воно впливає на свідомість і поведінку людей не тільки в правовій сфері, а й за її межами, в набагато більшому обсязі, ніж правове.

Сутність морального виховання на погляд В. Стреляєва полягає у формуванні системи відносин до суспільства, інших людей, самого себе. У зміст морального виховання входить розвиток чуйності, доброти і чесності, здатності до співпереживання, поваги до людей у поєднанні з вимогливістю до них. Особливе значення має формування дисциплінованості та культури поведінки. Головний шлях морального формування – спілкування з людьми, і чим більше спілкування, тим активніше емоційне сприйняття навколишнього світу, тим ширші можливості морального виховання. Таким чином, моральне виховання включає в себе озброєння індивіда знанням норм моральності і моралі, а також формування у нього поведінки відповідно до цих норм [6, с. 38].

Важливо зазначити, що деякі фахівці говорять саме про морально-правове виховання у ВНЗ як комплексний вплив на свідомість молоді. Так, Н. Коломоєць зазначає, що головні завдання морально-правового виховання у ВНЗ України мають зводитися до:

- виховання моральної чистоти особистості, а особливо таких її якостей, як чесність, відповідальність за доручену справу, принциповість, самостійність, ініціативність тощо;

- виховання відчуття особистої відповідальності за свої вчинки, дії та ухвалені рішення як представника державної влади і гаранта закону, що значно посилює роль правового виховання;

- виховання вміння поступитися особистими інтересами заради інтересів колективу і суспільства, особистої мужності, самовладання тощо;

- виховання прагнення засвоїти основний зміст норм моралі; формування морально-професійних якостей, глибоке розуміння ними свого обов'язку як фахівців високої кваліфікації та усвідомлення особистої причетності до виховання людей;

- виховання прагнення зміцнення авторитету та поваги до професії;
- виховання цілеспрямованості, внутрішньої потреби і навичок у всьому керуватися високими моральними ідеалами і принципами, активно боротися за їх втілення у життя [2, с. 78-79].

У сучасному суспільстві відбувається не просто доповнення, але і взаємопідтримка права і моралі, що необхідно має відбиватися і в правовому вихованні. Прикладом може служити оцінка поведінки, що порушує норми права і моралі (красти не тільки протиправно, але й аморально). У цьому випадку моральний осуд (санкції моральної норми) доповнюється правовими санкціями, що забезпечують визначеність і невідворотність покарання за проступок. Але і суспільна мораль коригує правову кваліфікацію правопорушень з урахуванням виправдувальних причин для його вчинення, моральних якостей особистості тощо [2, с. 101].

Право створює нормативно-організовану сферу діяльності для здійснення моральних домагань людини, а мораль орієнтує суспільство на шанобливе ставлення до правових цінностей. І право, і мораль забезпечують стабільне функціонування суспільної системи, вступають у взаємодію для забезпечення і захисту базових цінностей сучасного суспільства. Е. Лукашева вказує на те, що мораль і право «не мають специфічних предметно або просторово відокремлених сфер суспільних відносин, а діють в єдиному полі соціальних зв'язків» [2, с. 51].

Необхідно приділяти головну увагу двом аспектам, що поєднує моральне і правове виховання молодого покоління:

- сприяння правового виховання осмисленню і оновленню духовної культури;
- включення в морально-правове виховання елементів народної педагогіки [7, с. 111].

Правове виховання не повинно зводитися до простої, пасивної інформації про закон і інші нормативні і правові акти. Воно повинно поєднуватися з засвоєнням моральних (політичних, економічних, естетичних тощо) передумов правової інформації, так як правові відносини завжди пов'язані з іншими видами суспільних відносин.

Ідейно-політичне виховання або патріотичне, полягає у формуванні у громадянина тієї чи іншої країни основ громадянськості, відповідального ставлення до родини, свого народу. Це характеризується самостійністю мислення, найважливішими духовними і моральними якостями, почуттям громадянського обов'язку, віротерпимістю, почуттям любові до Батьківщини, рідного краю, мови, традицій і звичаїв свого народу, рідних і близьких, толерантним ставленням до інших народів і культур, гордості за свою Вітчизну, за її історію та досягнення, повагою до святих і символів, конституції країни, правовим основам держави. Формування певних переконань людини, її ідейне виховання – це, насамперед, передача особистого ставлення до рідної землі, готовність боротися за її свободу і незалежність, гордості за героїчне минуле і сьогодення своєї Вітчизни і народу. Патріотичне виховання пов'язане саме з правовим вихованням на ідеологічному рівні, але не може замінити його – завдання їх і форма реалізації різні, але становлять неодмінні елементи загального виховання, особливо на ранніх етапах життя людини [6, с. 37].

На думку М. Лаварсланової, найважливішою закономірністю правового виховання є формування світогляду учнів, складовою частиною якого виступає правове усвідомлення дійсності. Така необхідність реалізації на практиці правовиховної роботи дає можливість здійснювати процес формування світогляду учнів шкіл, відповідно до соціальних вимог ідей громадянського суспільства [3, с. 28].

Роль правового виховання в формуванні світогляду зростає, оскільки в сучасних умовах погляд на економічні, політичні та багато інших соціальних проблем має

проходити крізь призму права і законності.

Як справедливо зазначає В. Головченко: «Правове виховання стане ефективним, якщо буде вплетено в тканину всього процесу формування особистості: сімейного та шкільного виховання, отримання знань в системі загальної та спеціальної освіти, в ході підвищення професійної кваліфікації тощо» [1, с. 101].

Звідси, облік органічного взаємозв'язку правового та інших видів виховання є важливою умовою процесу формування громадянського світогляду. Тут процес повинен проявлятися як у розвитку комплексних форм виховної роботи, так і в залученні засобів і форм, різних напрямів виховної роботи [3, с. 28].

Важливою передумовою всебічного гармонійного розвитку особистості є її трудове виховання, мета якого полягає у: розвитку сумлінного, відповідального і творчого ставлення до будь-якої праці, накопичення професійного досвіду як умови виконання найважливішого обов'язку людини [6, с. 39].

Досить велика роль моральних принципів у розвитку і формуванні особистості. Величезне значення надається духовному зростанню членів суспільства, залученню їх до скарбів літератури, мистецтва, формуванню у них високих естетичних почуттів і якостей. Все це, природно вимагає, естетичного виховання. Естетичне виховання має на меті розвиток творчих здібностей, уміння розуміти і цінувати прекрасне в житті та мистецтві, збагачення духовного світу людини. Крім того, необхідно навчити людину помічати красиве в природі, громадському житті, мистецтві, допомогти їй виробити правильні естетичні судження й оцінки, а також розвинути здібності, долучити до художньої творчості. В естетичному вихованні велике значення має розвиток почуття любові до природи. Естетично розвинена людина здатна не тільки насолоджуватися красою і творити за законами краси, а й активно боротися зі всякими проявами потворного, низинного, фальшивого [6, с. 39].

Крім перерахованих вище напрямів, в сучасному суспільстві формуються нові напрями виховної роботи, такі як економічне. Економічне виховання спрямоване на формування економічного мислення сучасної людини в масштабах сім'ї, виробництва, всієї країни. Воно ставить за мету розвиток ділових якостей людини, таких як ощадливість, підприємливість, розважливість, і накопичення знань у сфері економіки, господарства, оподаткування.

Правове виховання засноване на вихованні шанобливого ставлення до Конституції, до дотримання принципів пріоритету прав людини, а також критичного ставлення до тих, хто їх порушує. Воно передбачає знання людиною своїх прав і обов'язків та відповідальність за їх порушення. Все в сукупності дозволяє суспільству контролювати та організовувати процес соціалізації особистості, підходячи до нього суто диференційовано і разом з тим узагальнено, що передбачається самим способом функціонування державних інститутів [6, с. 40].

Кожен з цих окремих виховних процесів має ряд особливостей, що впливають з відмінності використовуваних специфічних виховних форм, засобів, методів і принципів. І якщо особливістю кожного з них виступає відповідний спосіб виховання, то загальним для всіх цих видів виховання повинен служити об'єкт виховання – особистість з її свідомістю і психікою, і єдина мета, яка буде основною метою для всіх видів виховання: правового, патріотичного, морального, морального тощо.

Ми вважаємо, що правове виховання є одним з аспектів виховання, як і моральне, розумове, трудове, фізичне, естетичне тощо. Всі вони є аспектами виховного процесу як цілісного. Поняття «цілісність» займає важливе місце у філософії. Під цілісністю Е. Рассолова розуміє узагальнену характеристику об'єктів, що володіють складною внутрішньою структурою (суспільство, особистість, біологічна популяція, клітина). Це

поняття виражає інтегративність, самодостатність, автономність цих об'єктів, їх протиставлення оточенню, пов'язане з їх внутрішньою активністю [5, с. 39].

Висновки. Таким чином, правове виховання шкільної молоді не можна відокремлювати від загального виховного процесу, як неможливо окремо виховувати в людині почуття поваги до законності, моральні та естетичні якості, гуманізм і патріотизм в процесі формування світогляду. Навпаки, у процесі здійснення правового виховання слід акцентувати увагу на зв'язках останнього з іншими напрямками виховного впливу.

Отже, як ми зазначили вище, інші види виховної роботи (політичне, трудове, моральне, патріотичне, інтернаціональне виховання) школярів потрібно проводити в тісному поєднанні з правовим вихованням.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Головченко А. Правові механізми формування правосвідомості студентів / Головченко А., Потьомкін А. // Право України. – 2006. – № 4. – С. 100–103.
2. Коломоєць Н. В. Специфіка морально-правового виховання персоналу вищих навчальних закладів МВС України / Н. Коломоєць // Наше право. – 2011. – № 1, Ч. 2. – С. 77–80.
3. Лаварсланова М. Г. Правовое воспитание как основа формирования нормативного поведения учащихся в социуме : дисс. ... канд. пед. наук : 13.00.01 / Лаварсланова Маржанат Гаджиевна. – Махачкала, 2010. – 172 с.
4. Про програму правової освіти населення України : Постанова кабінету міністрів України від 29.05.1995 № 366 [електронний ресурс]. <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/366-95-%d0%bf>
5. Рассолова Е. А. Системный подход к правовому воспитанию старшеклассников во внеучебной деятельности : дисс. ... канд. пед. наук : 13.00.01 / Рассолова Елена Александровна. – Москва, 2007. – 185 с.
6. Стреляева В. В. Правовое воспитание в условиях становления правового государства : дисс. ... канд. пед. наук : 12.00.01 / Стреляева Виктория Вадимовна. – Москва, 2006. – 183 с.
7. Хамроев Ш. С. Проблемы правового воспитания школьной молодёжи в республике Таджикистан : дисс. ... канд. пед. наук : 12.00.01 / Хамроев Шухратджон Садирович. – Душанбе, 2003. – 183 с.

REFERENCES

1. Golovchenko A. Pravovi mexanizmy` formuvannya pravosvidomosti studentiv / Golovchenko A., Pot`omkin A. // Pravo Ukrayiny`. – 2006. – # 4. – S. 100–103.
2. Kolomoyecz` N. V. Specy`fika moral`no-pravovogo vy`hovannya personalu vy`shhy`x navchal`ny`x zakladiv MVS Ukrayiny` / N. Kolomoyecz` // Nashe pravo. – 2011. – # 1, Ch. 2. – S. 77–80.
3. Lavarlanova M. G. Pravovoe vospytany`e kak osnova formu`rovany`ya normaty`vno go povedeny`ya uchashhy`xsya v socy`ume : dy`ss. ... kand. ped. nauk : 13.00.01 / Lavarlanova Marzhanat Gadzhy`evna. – Maxachkala, 2010. – 172 s.
4. Pro programu pravovoyi osvity` naseleण्या Ukrayiny` : Postanova kabinetu ministriv Ukrayiny` vid 29.05.1995 # 366 [электронный ресурс]. <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/366-95-%d0%bf>
5. Rassolova E. A. Sy`stemnyj podxod k pravovomu vospytany`yu starsheklassny`kov vo vneuchebnoj deyatel`nosty` : dy`ss. ... kand. ped. nauk : 13.00.01 / Rassolova Elena Aleksandrovna. – Moskva, 2007. – 185 s.

6. Strelyaeva V. V. Pravovoe vospý`tany`e v uslovy`yax stanovleny`ya pravovogo gosudarstva : dy`ss. ... kand. ped. nauk : 12.00.01 / Strelyaeva Vy`ktory`ya Vady`movna. – Moskva, 2006. – 183 s.

7. Xamroev Sh. S. Problemy pravovogo vospý`tany`ya shkol`noj molodězhy` v respubly`ke Tadzhy`ky`stan : dy`ss. ... kand. ped. nauk : 12.00.01 / Xamroev Shuxratdzhon Sady`rovy`ch. – Dushanbe, 2003. – 183 s.